

musa, s a másik, a pozitív oldal: a parasztlak ősi törvényeken épülő erkölcsé: szemérmes biztossága, nyugodt s a kellő pillanatban erőszakra is kész állhatatossága... Amit aztán Zilahy e cél, e „sűritett logika“, érdekében véghezvitet a szinpadon — az egyenesen háborzongató.

Ez az egyetemi tanár, aki szép szavak és professzoros szórakozott-ság mögé rejti a határozatlanságát s lélekbeteg vállalni-nemtudását, apósára bizza a három nap előtt megtörtént „dolog“ eligazítását; ez az após, aki kitűnően tudja, hogy mi a törvény, de három nap után még orvoshoz küldi a páciens, hogy aztán rögtön, mihelyt Anna (Sima Anna az Édes Annák fajtájából) nem adja a leendő gyermekét, dicsőhimnuszt zengjen az anyaságról; ez a törvényes és művelt feleség, aki hálláról és tisztességről prédikál az ő tanácsára elcsábított szobalánynak, hogy a következő pillanatban kiharancsolja a házából a leányanyát és arra kényszerítse, hogy otthagyja „mého magzatát“, alkíhez a professzor ur minden „törvényadta“ jogát egy „jottányi engedmény nélkül“, érvényesíteni akarja (mert a professzor ur rögtön „közjegyzőleg“ adoptálta a születendő gyermeket s ráiratta minden vagyonát, nem feledkezve meg persze arról sem, hogy a leányanyát lemondassa a gyermekhez való jogáról)... — nem, ez a sűritett logika még akkor is sok együtt, ha nem számítjuk a társasághoz az időnként és minden öszszefüggés nélkül be-besurranó dugzag és özvegy Sacy bárónót, aki hónapokat tölt Firenzében, jobban mondva autózik az olasz országutakon, nem emlékszik arra, hogy a gyermekei csecsemők is voltak s bár a professzor feleségének jóbarátja, minden tőle telhetőt megtesz, hogy elcsábítsa a professzort... Ebből a nem is éjsötét, hanem piaci közhelyekkel szürke háttérből kellene csak annál erősebben kidomborodnia a másik oldal erkölcsének —

ha a néző már az első, pszichológiailag kitűnően felépített első felvonás után el nem vesztené végérvényesen a türelmét s nem látná egyre fokozódó megdöbbenéssel, hogy mi lesz a szinpad, ha nem a jellemalakulás tiúkre, hanem csak a könnyű és átlátszó propaganda eszköze. (Hort Dezső)

TÁBOR BÉLA: A ZSIDÓSÁG KÉT UTJÁ. Metafizikai tanácsok egy gyakorlati tragédiában.

Tábor Béla könyvet irt a zsidóság két utjáról. Történeti vonatkozásainál fogva sok méltánylást érdemel, de gyakorlati megoldásokat nem tud találni. Olyan ember irta — mondja önmagáról, aki „hisz abban, hogy mindaz, ami érték van benne, elválaszthatatlan attól a ketős ténytől, hogy ő magyar és zsidó; s ha akár magyarságát, akár zsidóságát egy pillanatra is feladná, minden emberi értékét elvesztené, tehát nem érdemelné meg, hogy éljen“. Már ezen idézetből sejtjük, hogy az elmérgesedett faji kérdést ömaga is faji alapon akarja megoldani, ami még akkor is lehetetlen, ha a zsidóvallást a zsidó fajjal azonosítjuk. T. B. pontosan felveti a vádakát és ellenvetéseket. Vádak: 1.) a zsidóság idegen elem a magyarság testében, 2.) a zsidóság elfoglalta a gazdasági pozíciókat. Ellenvetés: a zsidóság nem faj, hanem vallás.

T. B. nem ért egyet ezen ellenvetéssel. Mivel magát az emberi fajt a legvégső szellemi valóságnak érzi, az a meggyőződése, hogy a fajnak döntő szerepe van a teljes emberi kialakulásában. A fajiság szerrinte végső közvetítő a történeti ember és a szellem közt, amde ha ezt a tételt, mint végső elvet még el is fogadnók, a megoldásban ez sem igazít el. Az emberi társadalom rendelkezésének végső elve semmiképpen sem biztosítja a mai ellentétek megfejtését. T. B. jogosan utal arra, hogy a fajiság problémája a mai történelmi változásokban nagy szerepet játszik, de elfelejti meg-

vizsgálni: nem számít-e ebben a jelenségben a probléma többet, mint maga a fajiság ténye?

A faj: multközösség — mondja T. B. s megfélekedezik arról, hogy ha az idő és hely összekötő kapcsa meglazul, kevés marad fenn a közösségből, főleg, ha a nyelvközösség is elhomályosult, ami a magyarországi zsidóságnál nyilvánvaló. A magyar nyelv azonban, mint új anyanyelv, új közösséget vagy hogy T. B. terminológiáját használjam — új titokközösséget teremtett és tény az, (akár elismeri ezt hivatalosan a magyarság vagy zsidóság), hogy ennek az új közösségnek a zsidóság inkább tagja, mint a réginek.

T. B. azt állítja, hogy a reformkorszak után a magyarságnak ez a második gazdasági lendülete, mely a gazdaságot munkává akarja emelni, holott a zsidóságnak a gazdasági életbe való túlságos bekapcsolódása — a szellem elárulása volt. Ebből tehát az következik, hogy a zsidóság a mai helyzetben „kitaláljon“ a gazdaságból s engedje vissza ezt a teret a magyarságnak. — Egyetlen út ez T. B. szerint a zsidóság számára, az áldozat útja, míg a másik: a katasztrófa útja.

Analitikus elmével a civilizációt mindig szembe lehet állítani a szellem munkájával, tehát a kereskedelem, a gazdaság, mint gyakorlati és hasznot hajtó munka is ellentétben állhat a tiszta szellem követelményeivel. De ha ez — egyik fajnál igaz, a másiknál is az. S ha — amit nem lehet kétségbevonni, a gazdaság és kereskedelem nagyon kevésbé van áthatva „a szellemtől“ — ezért semmiesetre sem lehet a zsidóságot, mint fajt vonni felelőségre. Történeti magyarázatot kereshetünk és találhatunk arra, hogy a diaspora zsidósága miért volt kénytelen túlnyomóan a gazdasági dolgokkal foglalkozni s ha ezt a kénytelenséget megállapítjuk, megkérdezhetjük, hogyan lehet ma ennek az egyoldalúságnak végét vetni. E kérdésre azonban annál kevés-

bé lehet fajilag megoldást találni, mert akik a kérdést mesterségesen megteremtették, akik a nemzeti fogalmat faji tartalommal telítették — megnyugtató megoldást azok sem találtak. T. B. azt kívánja, hogy a zsidók „letétnek“ tekintsék a gazdaságot s adják vissza a magyarságnak. Amde ha az író elismerése szerint is a zsidók nélkül Magyarországon egészen az „idegenek“ vették volna kezükbe a gazdaságot, jelenleg is nem az idegeneknek kedvezne-e ez a visszaadás — már ha a dolgot így le lehetne egyszerűsíteni. Ha a győző fajnak fajisága nem hoz e kérdésben megoldást, a legyőzött faj áldozatkészége sem hozhat.

A magyarság szociális céljaira dolgozzék a zsidóság — ezt kívánja T. B. Eddig sem lehetett másképp. De ez minden magyar lakosnak kötelessége volt. A törvény, az alkotmányosság és a közszellem meg sem engedte volna, hogy másképp legyen. Ez nem speciális zsidó kötelesség. Nem akarjuk T. B.-t a szkolasztikus érvelés útján követni, csak futólag említjük meg az alternatívát, amit a zsidóságról mond: „nem lehet jó magyar, ha nem jó zsidó s nem lehet jó zsidó, ha nem jó magyar“. A faj, mint elméletileg szűk elhatárolás, épűgy nem kvalifikálja az embert, mint a nemzet, az elméletileg tágabb meghatározottság és nem kvalifikálhatja a vallás sem, amely pedig a legtágabb elhatároltságot jelenti. Hogy a kereszténység éppen a zsidó vallásból kiválva teremtett meg egy új civilizációt — ez éppen a faji elhatárolás tagadása volt. S ha most, Kr. w. csaknem kétezer évvel s a Gobineau tudományos fajelmélete után nem egészen kilenc évtizeddel újra a fajiság alapján akarunk berendezkedni, ez éppen olyan irracionális, ha a győző, mintha a legyőzött fajok hirdetik.

S hogy a magyarországi problémára visszatérjünk, sem a magyar hivatalos felfogás vagy közvélemény, sem Tábor Béla nem felel rá:

hol dolgozhatnak hát a zsidók, ha a gazdasági munkateret teljesen elhagyják? A szellemi, ipari munkatér is el lévén zárva — milyen téren hozzák meg tehát a kívánt áldozatot? — A társadalmi termelésben tényleg bajok vannak a háború után s ezek Magyarországon is érezhetőek. Az ellenmondást azonban egy társadalomban sohasem az okozza, hogy egyik népréteg vagy osztály egyoldalúan a másik javára produkál vagy az, hogy egyes néprétegek sem produktív munkaalkalmálhoz, sem megélhetéshez nem jutnak. A társadalmak (ha a primitív alakulás faji alapon történtek is) nem faji alapon fejlődtek, (autokratia, hierarchia, hűbériség, feudalizmus, liberalizmus, kapitalizmus — mi köze volt mindennek a fajisághoz?) s ebből következik, hogy az ellentétet sem a mai győzők, sem a mai legyőzöttek faji alapon megoldani nem fogják, mert az ilyen megoldás anakronizmusa csak beláthatatlan utvesztőbe vezetne. (Rab Imre)

KARINTHY FRIGYES KIADATLAN NAPLÓJA. Az esszéíró, aki majd értékelni akarja Karinty munkáját és meg akarja állapítani helyét a magyar irodalomban, kiadatlan „naplójából“ és „levelezéséből“ nem sok új szint kap az író arcképéhez. A napló egyébként sem napló, a literátus ember utókor számára írt naplói értelmében a közreadott levelezése is alig levelezés. Ha mégis úgy érezzük, hogy nem üt el, sőt kifejezetten beleillik a Karinty-oeuvrebe, az főleg azért van, mert a köztudomásulag állandóan zilált pénzügyi viszonyok között élő Karinty, elforgácsolt irodalmi működésétől eltérekintve, kissé megfésülve ugyan, de maga is kiadta már korábbi noteszeinek tartalmát (Notesz.).

Az urvezetők és zsúrfiúk azonban, Karinty leghűbb olvasói, szellemességeinek önkéntes és lelkes népszerűsítői, akik minden írását szorongva lesték, akár vala-

mely műselyemgyár gyártmányait ajánló reklámciákk, akár szakácskönyvhöz írt előszó volt, a valójában kesernyés és póztalan író hagyatékában hiába keresnének társaságban felhasználható anyagot. Naplója inkább a maga számára sebtében felrótt emlékeztető, a jegyzetek pedig a „szellemes“ Karinty-írásnak a kívülálló számára csak gyakran érthetetlen magjai.

Az irodalmi karrikatúrákkal induló Karinty, akit talán a mélységek felé való olthatatlan vágyakozás sodort a humor partjaira, rezignáltan számol be egyik feljegyzésében: „Ugy használnak engem, mint a krumpelit először Európában — virágomat és gyümölcsömet (humor, vice) tépik, a gyökérgumót (filozófiámat) eldobják“. Ez az „enciklopedista“ Karinty bele nyugvása, aki a 19. század természettudományos gondolkodásának tudatos és hű folytatója kívánt lenni. Talán Pest szellemi és fizikai környezete, talán lelki konstitúciója következtében, soha egy pillanatra ki nem zökkent ebből a szerepből. S ha fantasztikumba menekült az sem egyéb, mint ösztönös megérzése időszerűtlenségének. A mechanikus logika, a dolgok okozati összefüggésének utópiáig vagy nevetségességig való hajtása, mely Karinty írásait jellemzi, mind ennek a természettudományos gondolkodásmódnak következményei.

Társadalmi kérdések alig érdekelték sajátmagán és a saját bőrén érezhető ferdeségeken kívül. A szempont azonban, melyből a társadalmat nézte a fejlődés szempontja volt. Minden írásában a környezet, a világ és társadalom jelenlegi formáinak esetlenségére mutatott rá... S azzal, hogy kimondatlanul és szüntelenül azt bizonygatta, hogy a dolgok jelenlegi állapota pusztán véletlen, cáfolta mindazokat, akik és mindent, ami világunkat és társadalmunkat, mint egyetlen lehetőséget, gyakran mint az elszigetelhető társadalmak legjobbját próbálta feltüntetni. S ha